



MILJÖFÖRVALTNINGEN

Märkning – matmäklare, huvudkontor, producenter och lager under 2010-2011

En rapport från Miljöförvaltningen
Susanne Thofelt Berger och Tobias Johansson

Maj 2011

INNEHÅLL

I	Sammanfattning	5
2	Inledning/bakgrund	6
3	SYFTE	7
4	Genomförande	8
5	Resultat och diskussion	9
5.1	Allmän märkning.....	9
5.1.1	Klart läsbart	9
5.1.2	Märkning på svenska	9
5.1.3	Rättvisande beteckning.....	9
5.1.4	Fallande storleksordning på ingredienserna	10
5.1.5	Specifisering av sammansatta ingredienser.....	11
5.1.6	Framgår funktionsnamnet på tillsatserna.....	11
5.1.7	Mängdangivelse i ingrediensförteckningen	12
5.1.8	Hållbarhetsdatum.....	13
5.1.9	Förvaringstemperatur	13
5.1.10	Konsumentkontakt.....	13
5.1.11	Nettokvantitet	13
5.2	Specialmärkning.....	14
5.2.1	SÄR-NÄR: ”Fri från”	14
5.2.2	SÄR-NÄR: Speciella medicinska ändamål	15
5.2.3	SÄR-NÄR: Livsmedel för viktkontroll	16
5.2.4	Närings- och hälsopåståenden	16
5.2.5	Nyckelhål.....	25
5.2.6	Kosttillskott	25
5.2.7	Ekologiska livsmedel.....	26
5.2.8	GMO (Genetiskt Modifierad Organism)	26
5.2.9	Vin/sprit.....	27
5.2.10	Exempel på andra märkningsavvikelser	27
6	Slutsatser	29
Bilaga I: Exempel på ställningstaganden som gjorts i den riktade märknings-kontrollen		30
Oreglerade säljande uttryck och ”fri-från”-påstående om konserveringsmedel		30
Företagets åtgärd		30
Sär-när påståenden.....		31
Företagets åtgärd		31
”Fri-från”-påståenden om tillsatser		31
Påståenden om lätt/light.....		32

Företagets åtgärd	32
Mängd av vissa ingredienser och kategorier av ingredienser	33
Företagets åtgärd	33

I SAMMANFATTNING

Livsmedelsverket har arbetat fram en ny vägledning om riskklassning av livsmedelsanläggningar och beräkning av kontrolltid som ska tillämpas från och med kontrollåret 2012. I och med den nya vägledningen om riskklassning kommer märkningsfrågorna att lyftas fram. Den nya riskmodulen tar hänsyn till kontrollbehovet av märkning så att företag med märkningsansvar får fler kontrolltimmar. Miljöförvaltningen i Stockholm har redan under år 2010 och 2011 särskilt satsat på märkningskontroll genom denna riktade kontroll mot företag med märkningsansvar. En internutbildning har under våren 2011 hållits för samtliga inspektörer på avdelningen och inspektörer från andra kommuner för att höja märkningskompetensen. Utbildningen hölls utifrån erfarenheter från den riktade märkningskontrollen.

I projektet togs en metod fram för att kontrollera matmäklarkontor/huvudkontor. Metoden omfattade särskilt framtagna frågeformulär och hjälpredor inom allmän märkning och specialmärkning som underlag.

Totalt 152 anläggningar kontrollerades i den riktade märkningskontrollen, varav 55 matmäklare/huvudkontor, 81 producenter och 16 lager. I stort sett kontrollerades alla anläggningar inom den riktade märkningskontrollen avseende ”allmän märkning”, d.v.s. de generella märkningsreglerna utifrån Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel. När företagen även hade ”specialmärkning”, d.v.s. andra märkningsuppgifter än de som krävs enligt LIVSFS 2004:27, kontrollerades detta utifrån aktuellt frågeformulär samt hjälpreda. Generellt bedömdes avvikelserna inte utgöra en omedelbar redlighetsrisk och kan därför följas upp vid nästa planerade kontroll. I vissa fall fick produkterna förbjudas eller så utfärdades föreläggande om att revidera märkningen så att den uppfyller lagstiftningen.

Kontrollen av hälsopåståenden är komplicerad och kommer kräva mer kontroll framöver, när europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet (EFSA) blir klar med utvärderingen av inlämnade hälsopåståenden. Den riktade märkningskontrollen har ökat samsynen och höjt kompetensen hos inspektörerna samt kartlagt vilka avvikelser som förekommer inom kontrollområdet märkning.

2 INLEDNING/BAKGRUND

I och med den EU-gemensamma lagstiftningen för livsmedel som infördes 2006 klassades även matmäklare som livsmedelsföretag. Viktiga kontrollområden på matmäklarkontor och huvudkontor är spårbarhet och märkning. För att underlätta kontrollen och öka samsynen vid kontroll av all typ av märkning togs frågeformulär med hjälpredor fram inom följande märkningsområden:

- Allmän märkning
- SÄR-NÄR: ”Fri-från”
- SÄR-NÄR: Speciella medicinska ändamål
- SÄR-NÄR: Livsmedel för viktkontroll
- Närings- och hälsopåståenden
- Nyckelhål
- Kosttillskott
- Ekologiska livsmedel
- GMO
- Vin/sprit

Producenter och lager med införsel från EU-land och import från länder utanför EU har också märkningsansvar, varför även de ingick i den riktade märkningskontrollen.

3 SYFTE

Syftet med den riktade märkningskontrollen var att ta fram ett arbetssätt för kontroll av matmäklare, bygga upp kompetensen kring märkning och kartlägga vilka avvikelser som konstateras inom de olika märkningsreglerna.

Ett ytterligare syfte med den riktade märkningskontrollen var att ta fram frågeformulär och hjälpredor för olika typer av märkningsregler för att underlätta kontrollen framförallt på matmäklare. Även för producenter och för lager som är ansvariga för märkning har dessa frågeformulär med hjälpredor förenklat kontrollen, så att det var lättare att sätta sig in i de olika specialreglerna som gällde för olika typer av produkter.

4 GENOMFÖRANDE

Metoden

Totalt besöktes 152 anläggningar (se bilaga 2). Av dessa var 55 matmäklare eller huvudkontor, d.v.s. hanterade inga livsmedel fysiskt, 81 producenter och 16 lager. Totalt granskades märkning på 207 produkter. I vissa fall ingick endast allmän märkning i granskningen, men på en stor del av produkterna förekom också granskning av märkning inom olika specialområden.

Matmäklarkontoren kontaktades avseende märkningskontroll. I de flesta fall begärdes märkningsetiketter/kopia på förpackningen in för granskning från skrivbordet. I en del fall besöktes kontoret för granskning av märkningsetiketter på plats, med delsyfte att även kontrollera om företaget verkligen bara var matmäklare eller även hade till exempel lagerverksamhet och då var felklassade i vårt system.

På huvudkontoren diskuterades iakttagelserna efter granskningen av inkomna märkningsetiketter vid ett bokat ”kontrollmöte”. Vilka avvikelser som framkom sammanfattades i en kontrollrapport. Därefter inväntades yttrande från företaget. I vissa fall ledde påvisade brister till föreläggande eller förbud, vilket i ett fall överklagades (se bilaga 1).

På producenter och lager genomfördes märkningskontrollen utifrån framtagna frågeformulär och hjälpredor i samband med den löpande kontrollen på plats. På större producenter begärdes etiketterna in i förväg och granskningsresultatet kommunicerades på inbokat ”kontrollmöte”.

Generellt genomfördes inspektion/revision oavsett om det var från skrivbordet eller på plats med hjälp av framtagna frågeformulär med hjälpredor för aktuell lagstiftning. Avvikelser och kommentarer sammanfattades sedan i en kontrollrapport, vars innehåll kommunicerades innan utskick, antingen på plats och/eller per telefon.

Frågeformulären med hjälpredor

Alla frågor och svar i ifyllda frågeformulär för den allmänna märkningen och specialmärkningen har inte sammanställts i denna rapport. Men i bilaga 3 (frågeformulären) och bilaga 4 (hjälpredorna) finns underlagen till den riktade märkningskontrollen samlade. Frågeformulären och hjälpredorna har även diskuterats med Livsmedelsverket avseende tolkning av lagstiftningen och vad som är intressanta frågeställningar. Hjälpredorna är sammanfattning av aktuell lagstiftning och har delvis uppdaterats löpande då lagstiftningen förändras. De kommer även användas som underlag framöver i kontrollen, men kommer behöva uppdateras vartefter lagstiftningen ändras och nya erfarenheter/kunskaper från kontrollen erhålls.

5 RESULTAT OCH DISKUSSION

Totalt har 152 anläggningar kontrollerats inom den riktade märkningskontrollen (se bilaga 2). På vissa anläggningar har flera produkter granskats. Totalt har granskning av allmän märkning gjorts på 207 produkter. I de fall då specialmärkning förekom har produkterna även granskats utifrån aktuellt frågeformulär.

5.1 Allmän märkning

5.1.1 Klart läsbart

Märkningen var klart läsbar i 97 procent av fallen. I några få fall var stilstorleken för liten eller så kontrasterade inte texten mot bakgrundsfärgen till exempel ljusblå text på blå bakgrund, vilket genererade en avvikelse från 8 § i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel.

5.1.2 Märkning på svenska

Vid granskning av produkterna konstaterades att 12 procent inte var märkta på svenska. I samtliga fall skiljde sig språket inte obetydligt från svenskan varför det resulterade i en avvikelse från 10 § i märkningsföreskrifterna.

Företag som importerar livsmedel från tredje land eller för in livsmedel från EU-länder har ansvar för att översätta märkningen till svenska innan produkten säljs till nästa led i kedjan. Om det gäller konsumentförpackningar som säljs direkt till butik ska märkningen vara på svenska på förpackningen vid försäljning till konsument. För färdigförpackade livsmedel som är avsedda för storkök, manuella diskar i butik, lager eller industri kan en del av märkningen finnas i medföljande handling.

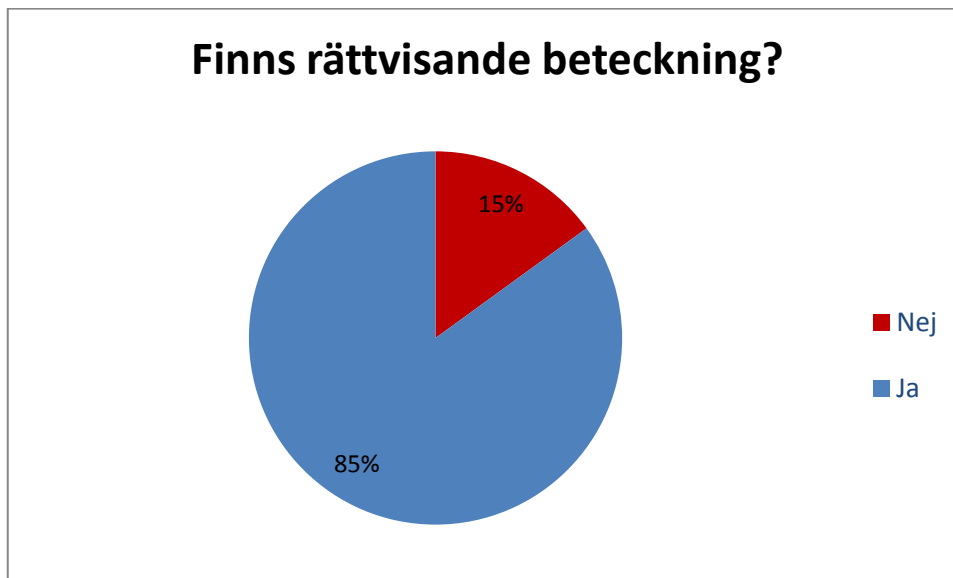
På endast 5 procent av de granskade produkterna saknades livsmedlets beteckning, hållbarhetsdatum och konsumentkontakt i form av namn och adress alternativt nationellt telefonnummer på förpackningen vid leverans till storkök. De flesta företag väljer att märka ut alla föreskrivna märkningsuppgifter på förpackningen och använder sig inte av undantagen i 14 och 15 §§ i märkningsföreskrifterna, om märkning i medföljande handling.

5.1.3 Rättvisande beteckning

I 15 procent av fallen saknades en rättvisande beteckning på aktuell produkt, se figur 1. Till exempel var en produkt märkt med "Vietnamesisk sjötunga" fast den föreskrivna handelsbeteckningen är "Hajmal" eller "Pangasiusmal" utifrån angivet latinskt namn, enligt Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2001:37) om handelsbeteckningar på fiskeri- och vattenbruksprodukter.

Ett annat exempel är "Laxfilé Smögen" som inte bedömdes vara en rättvisande beteckning, eftersom laxen inte kom från Smögen. Enligt 58 § i märkningsföreskrifterna ska uppgift om livsmedlets ursprung finnas med i märkningen om avsaknaden av ursprunget kan vilseleda konsumenten. I detta fall bedömdes märkningen vara

vilseledande, då förklaring saknades om varför den märktes med ”Smögen” trots att ursprunget inte var Smögen.



Figur 1: Finns rättvisande beteckning?

Enligt 19§ i märkningsföreskrifterna får inte ett fantasinamn eller varumärke användas istället för varans beteckning. På 15 procent av de granskade produkterna fanns ett fantasinamn, som i vissa fall kompletterats med en beskrivning som var tillräcklig för att bedöma att konsumenten förstår vad det är för slags livsmedel, d.v.s. det fanns då en rättvisande beteckning. I andra fall saknades beskrivningen och eftersom fantasinamn inte får ersätta varans beteckning konstaterades att rättvisande beteckning saknades.

Till exempel vet inte konsumenten i allmänhet att ”Pico de Gallo” är en grönsaksmix som utgör en mexikansk salsasås. Endast ”Pico de Gallo” bedöms vara ett fantasinamn.

Ibland har företagen registrerat varumärken som inte får ersätta varans beteckning. Till exempel var en produkt märkt med ”Kungskassler”, som är ett registrerat varumärke, där vedertagen beteckning ”Kassler” ingår. Prefixet ”Kungs-” är då ett fantasinamn i form av ett säljande uttryck som saknar en relevant förklaring till varför den är bättre än andra kassler, vilket bedömdes som vilseledande enligt 5 § i märkningsföreskrifterna.

Exempel på när beteckningen bedömdes som rättvisande är ”laxkött” och ”blåmusselkött” som, trots att ”kött” inte brukar kopplas till fiskeriprodukter, är vedertagna beteckningar inom fiskbranschen och uppfyller därmed kravet på en rättvisande beteckning i 17 § i märkningsföreskrifterna.

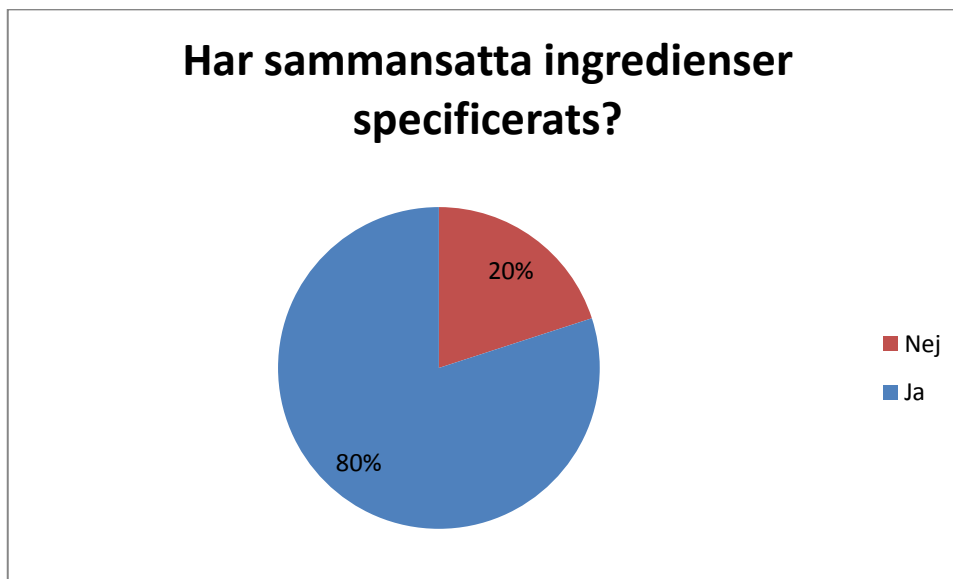
5.1.4 Fallande storleksordning på ingredienserna

På 18 procent av de granskade livsmedelsförpackningarna hade ingredienserna inte angivits i fallande storleksordning efter vikt vid tillverkningsstillfället, vilket strider mot 26 § i märkningsföreskrifterna. Till exempel var det mer senap än skinka på en skinksmörgås enligt ingrediensförteckningen i ett fall, vilket inte speglade verkligheten.

5.1.5 Specifiering av sammansatta ingredienser

Vid granskningen av märkningen på livsmedelsförpackningarna konstaterades att 20 procent inte specificerat ingående ingredienser i sammansatta ingredienser (se figur 2). Till exempel var majonnäs inte specificerat varvid allergenerna ägg och senap inte deklarerats, vilket kan ge upphov till allvarliga allergiska reaktioner och strider mot 38 och 39 §§ i märkningsföreskrifterna.

Om man jämför med miljöförvaltningens tidigare riktade kontroll om HACCP (livsmedelssäkerhetssystem) på producenter, är denna siffra ändå en förbättring då producenterna 2009 inte märkte ut allergener i sammansatta ingredienser i 31 procent av fallen.



Figur 2: Har sammansatta ingredienser specificerats?

Enligt 38 § i märkningsföreskrifterna ska alla ingående ingredienser i sammansatta ingredienser anges i ingrediensförteckningen. Det är således en avvikelse om till exempel tillsatserna i kryddblandningar inte har deklarerats i ingrediensförteckningen. Men om tillsatserna inte har någon teknisk funktion i slutprodukten, som till exempel antiklumpmedel i en kryddblandning som tillsätts en färdigrätt, behöver de inte finnas med i ingrediensförteckningen, då de inte klassas som ingredienser enligt 4 § punkt 4b i märkningsföreskrifterna.

5.1.6 Framgår funktionsnamnet på tillsatserna

I de flesta fall väljer livsmedelsföretagen att märka ut tillsatserna som E-nummer istället för att skriva ut det vedertagna namnet på tillsatsen, vilket är valfritt. I 21 procent av fallen i den riktade märkningskontrollen hade de inte märkt ut av vilken anledning tillsatsen ingår i livsmedlet d.v.s. vilket funktionsnamn tillsatsen har (se figur 3). I ett fall hade både E415 och Xantangummi märkts ut, men inte att det var ett förtjockningsmedel i en sås. I ett annat fall saknade lecitin funktionsnamnet emulgeringsmedel och dessutom att det härrör från allergenen soja, vilket strider mot 39 § i märkningsföreskrifterna, d.v.s. att alla allergener listade i bilaga 1 i föreskrifterna utan undantag ska deklarerars.



Figur 3: Föregås E-nummer alt vedertaget namn av funktionsnamn?

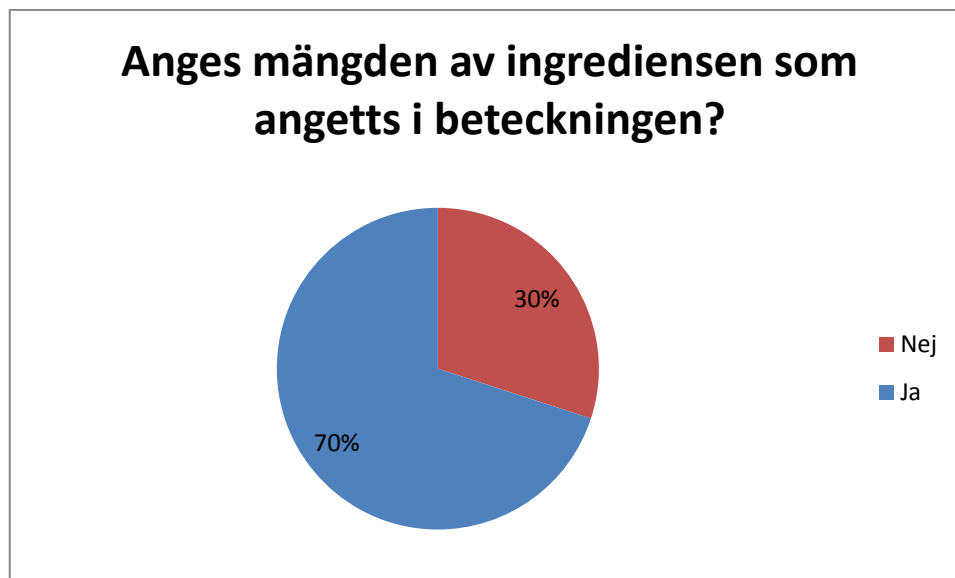
5.1.7 Mängdangivelse i ingrediensförteckningen

Enligt 40§ i märkningsföreskrifterna ska mängd av ingrediens som framhävs i märkningen, antingen via beteckningen, via illustration eller som särskilt kännetecknar ett livsmedel, deklarerar. Detta för att konsumenten ska kunna göra aktiva val mellan två likvärdiga produkter, till exempel två skagenrör med olika mängd skaldjur.

Av de märkningsgranskade livsmedelsförpackningarna hade 30 procent inte angett mängden av de ingredienser som angetts i livsmedlets beteckning (se figur 4). Till exempel saknade produkten med den vedertagna beteckningen "Räkländgång" mängd räkor i ingrediensförteckningen. På en produkt med beteckningen "En matig sallad med kalkon, pasta, pesto och broccoli", var endast mängd kalkon angiven i ingrediensförteckningen. Utifrån vägledningen till märkningsföreskrifterna gjordes dock i detta fall bedömningen att övriga ingredienser i beteckningen inte behövde anges p.g.a. att de inte är avgörande för köpet ur ekonomisk eller näringsmässig synpunkt.

I de fall då det var aktuellt med bilder och liknande som framhävde en viss ingrediens i märkningen hade 50 procent inte mängddeklarerat ingredienserna som framhävdes. Till exempel hade en bärdrink bilder på hallon och blåbär utan att hallonkoncentratet eller blåbärskoncentratet mängdangivits (se även bilaga 1).

I de fall det ingick ingredienser som särskilt kännetecknar livsmedlet hade 28 procent av de granskade produkterna inte mängddeklarerat av dessa ingredienser. Till exempel saknades mängd nötkött i gulaschsoppa och mängd kotlett av gris på kassler, som i övrigt innehöll vatten, salt, druvsocker och tillsatser.



Figur 4: Anges mängden av ingrediensen som angetts i beteckningen?

5.1.8 Hållbarhetsdatum

Samtliga granskade produkter som enligt 52 § i märkningsföreskrifterna ska märkas med bäst före-dag eller sista förbrukningsdag hade ett hållbarhetsdatum. Till exempel behöver vin som granskats i den riktade märkningskontrollen inte märkas med hållbarhetsdatum enligt 52 § i märkningsföreskrifterna, om det innehåller mer än 10 volymprocent alkohol.

Däremot var hållbarhetsdatumet i 14 procent av fallen inte angivet enligt 53 § i märkningsföreskrifterna i ordningsföljden dag, månad och år, utan tvärtom. I de fall då året inte var fullt utskrivet skulle det kunna bli vilseledande för konsument om det är oklart om ”11” är dagen eller året.

5.1.9 Förvaringstemperatur

I 6 procent av fallen saknades förvaringsanvisning på de produkter som enligt 55-56 §§ ska märkas med en förvaringstemperatur. Till exempel saknades förvaringstemperatur på ostron och glass, där det naturligtvis bedöms som mer allvarligt att känsliga livsmedel som ostron saknar uppgift om förvaringstemperatur att koppla till hållbarhetsdatumet.

5.1.10 Konsumentkontakt

Enligt 57 § i märkningsföreskrifterna ska namn och adress eller nationellt telefonnummer finnas på livsmedelsförpackningen, så att konsumenten kan kontakta den som är ansvarig för produkten. I 12 procent av fallen saknades denna konsumentkontakt, alternativt fanns endast mailadress eller internetadress, vilket inte uppfyller aktuell paragraf med hänsyn till att alla konsumenter inte har tillgång till internet.

5.1.11 Nettokvantitet

Vikt- eller volymuppgifter saknades på 12 procent av de granskade produkterna.

5.2 Specialmärkning

Utöver den allmänna märkningen utifrån Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel finns en rad föreskrifter och förordningar som reglerar specialmärkning. Matmäklare, producenter och lager med märkningsansvar kan ha produkter som omfattas av dessa specialmärkningsregler. Då ett syfte med den riktade märkningskontrollen var att hitta en kontrollmetod för matmäklare men även för producenter och lager avseende märkning, behövdes även frågeformulär med hjälpredor för denna typ av specialmärkning som en del i den riktade märkningskontrollen.

5.2.1 SÄR-NÄR: ”Fri från”

Inom den riktade märkningskontrollen granskades 10 produkter utifrån märkningen på livsmedel för särskilda näringsändamål (SÄR-NÄR) avseende kategorin så kallade ”fri från-produkter”, som är avsedda för allergiker eller konsumenter som är överkänsliga mot vissa livsmedel. Företag som tillverkar eller importerar så kallade ”fri från-produkter” från tredje land eller för in livsmedel från annat EU-land ska anmäla dessa produkter till Livsmedelsverket.

Av företagen i den riktade märkningskontrollen hade 5 inte anmält sin SÄR-NÄR-produkt till Livsmedelsverket, vilket strider mot 12§ i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2000:14) om livsmedel för särskilda näringsändamål (se tabell 1). Dessa produkter saluhölls därmed i strid mot livsmedelslagstiftningen. Vid företagets anmälan av SÄR-NÄR-produkter skickar Livsmedelsverket kopia på bekräftelse på att anmälan om SÄR-NÄR inkommit till behöriga kommunala kontrollmyndigheter, som ansvarar för kontrollen av att dessa produkter uppfyller gällande regler.

I ett av fallen var en hårdost märkt som laktosfattig, vilket bedöms vara vilseledande, då all hårdost genom tillverkningsprocessen är naturligt fri från laktos. I ett annat fall var mörk choklad märkt som glutenfri, men enligt Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2003:13) om kakao- och chokladvaror ska mörk choklad inte innehålla gluten, om den ska ha beteckningen ”mörk choklad”. Märkningen som glutenfri i detta fall strider mot 5 § i märkningsföreskrifterna, d.v.s. genom att antyda att den mörka chokladen är glutenfri då i själva verket all choklad med beteckningen ”mörk choklad” ska vara glutenfri (se även bilaga 1 för fler exempel). I de andra fallen bedömdes ”fri från-påståendena” vara relevanta, då produkter i samma kategori av livsmedel kan innehålla aktuella allergen.

Livsmedlets särskilda näringsmässiga egenskap ska stå i anslutning till beteckningen. Till exempel stod inte glutenfri i ett fall i anslutning till beteckningen, vilket strider mot 8 § i föreskrifterna om SÄR-NÄR.

I tre fall var ”fri-från-produkterna” inte märkta med en näringsvärdesdeklaration i enlighet med föreskrifterna (se tabell 1).

Tabell 1. Granskade SÄR-NÄR-produkter

Produktgrupp	Näringsmässiga egenskaper ("fri från...")	Anmält till SLV	Näringsvärdesdeklaration enligt LIVSFS 2000:14
Köttprodukt	gluten, laktos, ägg, soja, mjölk, ärtprotein	Ja	Ja
Bakverk	gluten	Nej	Ja
Köttprodukt	soja, gluten, laktos	Ja	Ja
Ost	laktos	Nej	Nej
Bröd	gluten	Nej	Nej
Köttprodukt	gluten, laktos, soja	Ja	Ja
Choklad	gluten	Nej	Nej
Bröd	gluten	Ja	Ja
Mjölksprodukt	laktos	Ja	Ja
Mjölksprodukt	gluten	Nej	Ja

Ingredienserna var lämpliga för sitt ändamål i alla produkter. I den riktade kontrollen 2009 avseende HACCP (livsmedelssäkerhetssystem) framkom att en produkt märkt med glutenfritt inte bestod av ren havre, som särskilt tas fram utan inblandning av andra sädeslag. Renframställd havre är ett krav enligt förordning (EG) nr 41/2009 om sammansättning och märkning av livsmedel som är lämpliga för personer med glutenintolerans, för produkter som märks med glutenfritt.

I ett av fallen i denna riktade kontroll bedömdes företaget inte ha ett säkert system för tillverkning av glutenfria produkter, varför den verksamheten förbjöds.

5.2.2 SÄR-NÄR: Speciella medicinska ändamål

Endast två matmäklare som kontrollerades inom den riktade märkningskontrollen hade livsmedel för speciella medicinska ändamål som är en kategori av livsmedel för särskilda näringsändamål (SÄR-NÄR) och tre produkter granskades totalt.

Dessa matmäklare hade anmält sina produkter till Livsmedelsverket. Beteckningen "livsmedel för speciella medicinska ändamål" fanns i enlighet med Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2000:15) om livsmedel för speciella medicinska ändamål på alla produkter. Produkterna innehöll inte ingredienser som skulle leda till läkemedelsklassning.

Bedömningen gjordes att dessa företag uppfyllde de detaljerade reglerna i aktuell föreskrift, på två av produkterna. I ett fall var produkten märkt med "livsmedel för speciella medicinska ändamål" men uppfyllde inte kraven på att aktuella sjukdomar som kostbehandlingen avser ska anges (9 § i föreskrifterna) och att livsmedlets särskilda näringsmässiga egenskaper ska anges i anslutning till beteckningen (7 § i föreskrifterna).

5.2.3 SÄR-NÄR: Livsmedel för viktkontroll

Frågeformuläret utifrån Livsmedelsverkets föreskrifter om vissa livsmedel avsedda att användas i energibegränsad kost för viktnedgång (LIVSFS 1997:30) fylldes endast i för en produkt med lågt energiinnehåll. Endast en mindre avvikelse från aktuell föreskrift konstaterades i detta fall avseende enheter i näringsvärdesdeklarationen. Däremot konstaterades avvikelser avseende ett näringspåstående (se tabell 2) och allmän märkning.

Livsmedel med mycket lågt energiinnehåll per dagsdos, 450-800 kcal regleras inte av LIVSFS 1997:30 utan i föreskrifterna (LIVSFS 2000:14) för SÄR-NÄR samt utifrån villkor i tillstånden från Livsmedelsverket.

5.2.4 Närings- och hälsopåståenden

Granskning av närings- och hälsopåståenden utfördes på 21 produkter inom den riktade märkningskontrollen.

Definitionen av hälsopåståenden är att de beskriver samband mellan livsmedel, kategori av livsmedel eller beståndsdelar och hälsa alternativt minskad sjukdomsrisk, medan näringspåståenden anger, låter förstå eller antyder att ett livsmedel har särskilt gynnsamma näringsmässiga egenskaper avseende energi (kalorivärde) eller näringsämnen.

Det är frivilligt att använda näringspåståenden och hälsopåståenden i märkningen av livsmedel, under förutsättning att de är förenliga med bestämmelserna i förordning (EG) nr 1924/2006 om närings- och hälsopåståenden.

Typ av hälsopåståenden

Olika typer av hälsopåståenden definieras i olika artiklar i ovan nämnda förordning. I artikel 13.1 beskrivs påståenden som rör ämnens betydelse för kroppens funktioner, fysiskt och psykiskt, samt avseende bantning och liknande. I artikel 14 regleras hälsopåståenden som rör minskad sjukdomsrisk samt barns utveckling och hälsa.

Rättsläget

Enligt artikel 13.3 i ovan nämnda förordning ska EU-kommissionen anta en förteckning över tillåtna artikel 13-påståenden framöver.

Den europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet (EFSA) har en databas som omfattar alla hälsopåståenden som de får i uppdrag att utvärdera, bland annat artikel 13- och 14-påståenden. Om ett hälsopåstående inte kan återfinnas i denna databas är det otillåtet. Enligt artikel 13.5 ska även hälsopåståenden som grundar sig på nyligen framtagna vetenskaplig dokumentation lämnas in till EFSA för utvärdering följt av kommissionens godkännandeprövning. Inlämnade påståenden som finns i EFSA:s databas är tillåtna att användas tills kommissionen fattat beslut om godkännande eller icke-godkännande. Om påståendet inte godkänns får det användas under en övergångsperiod på 6 månader. Artikel 14.1.a-påståenden får inte användas förrän de godkännts av kommissionen via en rättsakt. Hitintills har endast ett fåtal av hälsopåståendena i databasen fått ett godkännande eller icke-godkännande av kommissionen.

Varje inlämnat hälsopåstående har i EFSA:s upprättade databas getts ett individuellt söknnummer ett så kallat "Question number" (Q-nummer). Q-numrerna försvinner inte från databasen i och med att utvärderingen är avslutad.

Kontroll av hälsopåståenden

Företagen ska kunna hänvisa till vilket Q-nummer i EFSA:s databas, som de stödjer sitt hälsopåstående på, bland inlämnade hälsopåståenden i databasen för utvärdering, med följande länk:

<http://registerofquestions.efsa.europa.eu/roqFrontend/questionsListLoader?panel=NDA&foodsectorarea=26>.

Därefter kan en bedömning göras om hälsopåståendet överensstämmer med hälsopåståendet med aktuellt Q-nummer eller inte.

Vid kontrollen påträffades inga hälsopåståenden som godkänts i förordningar eller beslut. I fem fall återfanns inte hälsopåståendena i EFSA:s databas (se tabell 2). I två fall överensstämde inte hälsopåståendena på förpackningarna med inlämnade hälsopåståenden till EFSA.

Ett företag märkte ett livsmedel för speciella medicinska ändamål med "DHA bidrar till att förbättra synskärpan" och hänvisade till EFSA-Q-2008-211 angående att omega-3-fettsyran DHA (Dokosaheksaensyra) främjar synutvecklingen. Dessa hälsopåståenden överensstämmer inte avseende hälsoeffekt, d.v.s. "synskärpa" bedömdes inte överensstämma med "synutveckling" och bedömningen var att hälsopåståendet avseende synskärpan inte är inlämnat för utvärdering och således är otillåtet. Ett annat exempel på otillåtna hälsopåståenden som inte kunde återfinnas i EFSA:s databas är "Mandlar är toppen för hyn - ät dig slät".

I flera fall rörde det sig om ospecifika hälsopåståenden som måste preciseras enligt artikel 10.3 i förordning (EG) nr 1924/2006. Till exempel "vi har identifierat iridoider som den verksamma substansen" antyder att produkten ger någon form av positiv hälsoeffekt.

I tre fall framgick det inte vilket ämne i produkten som påståendet gällde. Till exempel framgår inte vilket ämne som är verksamt för detta ospecifika påstående som inte återfinns i EFSA:s databas: "särskilt ingefära och kanel anses värma kroppen". Det ospecifika kombinerade närings- och hälsopåståendet "tillför viktiga och naturliga näringsämnen", strider bland annat mot artikel 3a i förordning (EG) nr 1924/2006 (se tabell 2). I tre fall framgick inte vilken specifik effekt ett ämne har. "Stimulerar din egen livskraft" är ett av påståendena med en specifik effekt.

I fyra fall saknade produkterna med hälsopåståenden den utökade varianten på näringsvärdesdeklaration: grupp 2 (energivärde, protein, kolhydrat, sockerarter, fett, mättat fett, fiber och natrium), vilket strider mot artikel 7 i förordning (EG) nr 1924/2006.

Tabell 2. Granskade närings- och hälsopåståenden

Typ av produkt & påstående	Påstående	Avvikelse	Lagstöd
Dryck – hälsopåstående	”Vi har identifierat iridoider som den verksamma substansen i Noni. Denna substans gör vår produkt unik och differentierar oss från andra ”vanliga juicer””	I databasen finns hälsopåståenden om iridoider för andra växter. Noni är då inte unik om att innehålla iridoider. Hälsopåstående om Noni och iridoider saknas i EFSA:s databas. ”Verksam substans” är ett ospecifikt hälsopåstående.	Art. 13.2-(inte inlämnat för bedömning), Art. 10.3 (ospecifikt ska åtföljas av ett bestämt hälsopåstående) förordning 1924/2006 Art. 3, a 1924/2006 (vilseledande påstående) Art. 16 i förordning 178/2002 om livsmedelssäkerhet, §5 i LIVSFS 2004:27 om märkning (får inte vilseleda) Kommissionens beslut 5 juni 2003 om tillstånd för utsläppande på marknaden av nonijuice beaktandesats 3 (Noni har inga särskilda positiva hälsoeffekter jämfört med andra juicer)
Fiskprodukt – näringspåstående	Rik på omega-3	Uppfyller villkoren i EG förordning 116/2010, dock var näringsvärdesdeklarationen inte fullständig enligt grupp 2.	11§ LIVSFS 1993:21 om näringsvärdesdeklaration
Nöt – hälsopåstående	”Mandlar är toppen för hyn – åt dig slät”	Återfinns inte i EFSA:s databas	Art. 13.2-(inte inlämnat för bedömning), därmed felaktigt enligt art. 3a.
Te – hälsopåstående	”Särskilt ingefära och kanel anses värma kroppen” ”Genom att dagligen dricka hälsoteér hjälper du din kropp och själ till harmoni och stimulerar din egen livskraft”	Återfinns inte i EFSA:s databas - ospecifikt	Art. 10.3 (ospecifikt ska åtföljas av ett bestämt hälsopåstående) förordning 1924/2006. Art. 13.2 -(inte inlämnat för bedömning) Art. 3a, (påståendena får inte användas felaktigt).

Livsmedel för speciella medicinska ändamål – hälsopåstående & näringspåstående	”DHA bidrar till att förbättra synskärpan hos barn” ”Unik blandning av omega-3- och omega-6-fettsyror”	Överensstämmer inte med EFSA-Q-2008-211 angående att omega-3-fettsyran DHA (Dokosahexaensyra) främjar synutvecklingen hos spädbarn. Alltför låga halter av alfa-linolensyra – utifrån ”Källa till omega-3-fettsyror”. ”Unik blandning” är vilseledande. Näringspåstående avseende omega-6 är otillåtet. Näringsvärde-deklarationen är inte angiven enligt grupp 2.	Art. 14-(inte ansökt om godkännande) Uppfyller inte villkoren i förordning 116/2010, (näringspåstående om omega-6 finns inte i bilagan och är inte tillåtet).
Bröd – hälsopåstående & näringspåstående	”Tillför kroppen viktiga och naturliga näringsämnen”	”Viktiga” ospecifikt hälsopåstående och ”naturliga näringsämnen” otillåtet näringspåstående.	Art. 10.3 (ospecifikt ska åtföljas av ett bestämt hälsopåstående) förordning 1924/2006 Art. 3a, (påståendena får inte användas felaktigt). Uppfyller inte art. 8, bilagan till 1924/2006
Majonnäs – näringspåstående	”lätt”	Förklaring om varför produkten är ”lätt” saknas.	Uppfyller inte villkoren i art. 8, bilagan till 1924/2006, avseende märkningen.
Ost- näringspåstående	”endast x% fett”	Otillåtet näringspåstående, motsvarande begrepp saknas i bilagan	Art. 8, bilagan till 1924/2006
Livsmedel för speciella medicinska ändamål – näringspåstående	”Högt innehåll av omega-3”	För låg halt alfa-linolensyra.	Uppfyller inte villkoren i förordning 116/2010

Dryck- hälsopåstående	”Förstärker kortvarigt din mentala vakenhet och det naturliga L-theaninet från grönt te är stressdämpande”	Återfinns i EFSA:s databas och får användas tills kommissionen fattar beslut. Näringsvärdesdeklaration enligt grupp 2 saknas.	Art. 13.2 8, 11 & 12 §§ LIVSFS 1993:21 om näringsvärdesdeklaration
Te- näringspåstående & hälsopåstående	”Utan koffein” ”Innehåller antioxidanter, mineraler och järn”	”Utan koffein” är otillåtet då det inte finns med i bilagan till 1924/2006. ”Innehåller antioxidant” är ett otillåtet hälsopåstående, då det inte är specificerat och inte följs av aktuell hälsoeffekt. Namn på mineralerna saknas. Näringsvärdesdeklaration saknas. Oklart om villkoret för järn uppfylls.	Art. 8, bilagan till 1924/2006 8, 11 & 12 §§ LIVSFS 1993:21 om näringsvärdesdeklaration
Yoghurt – näringspåstående	”Utan tillsatt socker” ”lågkalori”	Frasen ”Innehåller naturligt förekommande socker” bör finnas med för att inte vilseleda konsumenten. ”lågkalori” bedöms ha samma innebörd som ”låg energiinnehåll”-villkoret för energihalt uppfylls inte.	Art. 8, bilagan till 1924/2006
Sås – näringspåstående	”Endast x% fett”	Otillåtet näringspåstående, motsvarande begrepp saknas i bilagan	Art. 8, bilagan till 1924/2006

Yoghurt – hälsopåstående	”...en hälsosam bakterie som heter bifidio och som är extra snäll mot magen”	Inlämnat art. 14.1b påstående: EFSA-Q-2009-00224 avseende bifidobakterier skulle främja tarmfloran hos barn har fått ett icke godkännande. Enligt företaget kommer därför även detta påstående om bifidobakterier tas bort, då det inte heller är specificerat vilken bifidobakterie som avses. Ospecificerad effekt, ospecificerad bakterie.	Art. 13.2 & art. 3 a i förordning 1924/2006
Mjolk – hälsopåstående	”Dessutom visar forskningen att de som dricker mjölk lättare håller vikten”	Inlämnat art. 14.1b påstående: EFSA-Q-2008-110 avseende vikt hos barn som intar mjölkprodukter har fått ett icke-godkännande. Företaget uppgav inte vilket Q-nummer/hälsopåstående de stödjer sig på.	Art. 13.2 & art.3 a i förordning 1924/2006
Mjolk - näringpåstående	”Extra Kalcium och D-vitamin”	Bedöms som ”Ökat innehåll av Kalcium och D-vitamin”, denna typ av näringpåstående är inte tillåtet för mineraler och vitaminer.	Art. 8, art. 3a & bilagan till 1924/2006
Kosttillskott – hälsopåstående	”Guarana, ger extra energi, snabbt”	Överensstämmer med EFSA-Q-2008-4103 Näringsvärdesdeklaration saknas	Art. 13.2 8, 11 & 12 §§ LIVSFS 1993:21 om näringsvärdesdeklaration

Kosttillskott- hälsopåstående	”Bidrar till att hålla magen i balans under perioder av stress” ”Den enda bakterien som bildar ämnet reuterin, som effektivt hindrar tillväxten av ett stort antal skadliga bakterier”	Dessa hälsopåståenden återfinns inte i EFSA:s databas.	Art. 14 p.1a & 3a i 1924/2006 Art. 10 p. 1 – (hälsopåståenden som inte uppfyller kraven ska förbjudas).
Kosttillskott – hälsopåstående	”L-Karnitin ökar fettmetabolismen, bättre återhämtning och hindrar produktion av mjölksyra.”	Aktuella ”Questionnumbers” till EFSA:s databas som hänvisades till bedöms överensstämma med aktuella påståenden. Näringsvärdesdeklaration enligt grupp 2 saknas.	8, 11§§ LIVSFS 1993:21 om näringsvärdesdeklaration
Livsmedel med lågt energiinnehåll (SÄR-NÄR) – näringspåstående	”Extra vitamin C, Extra järn”	Bedöms som ”Ökat innehåll av Vitamin C & järn, denna typ av näringspåstående är inte tillåtet för mineraler och vitaminer.	Art. 8, art. 3a & bilagan till 1924/2006
Livsmedel med mycket lågt energiinnehåll (SÄR-NÄR) – hälsopåstående	”...oligofruktosberikad inulin, så kallade prebiotiska fibrer som har visat sig gynna tillväxten av de goda bifidobakterierna i tjocktarmen.” ”...beta-glukaner från havre som hjälper till att bibehålla blodets kolesterolvärden på normala nivåer.”	Aktuella ”Questionnumbers” till EFSA:s databas som hänvisades till bedöms överensstämma med aktuella påståenden.	Art. 13.2, 1924/2006

Kontroll av näringspåståenden

Endast de näringspåståenden som finns med i bilagan till förordning (EG) nr 1924/2006 respektive förordning (EG) nr 116/2010 är tillåtna. I sex fall kunde näringspåståendet inte återfinnas i bilagan, till exempel "Utan Koffein" som således är ett otillåtet näringspåstående (se tabell 2).

I tre fall uppgick inte deklarerad mängd av näringsämnen till den som krävs enligt bilagan. Till exempel var det för låg mängd omega-3-fettsyror i ett livsmedel för speciella medicinska ändamål, för att få märkas med näringspåståendet att det är en källa till omega-3, enligt förordning (EG) nr 116/2010 (se även bilaga 1 för fler exempel).

I ett fall var produkten märkt "innehåller järn", men villkoret enligt bilagan, att järn ska finnas i en betydande mängd d.v.s. 15 procent av RDI (Rekommenderat Dagligt Intag), kunde inte kontrolleras då järn saknades i näringsvärdesdeklarationen. Enligt 12 § i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 1993:21) om näringsvärdesdeklaration ska RDI anges för mineraler och vitaminer i näringsvärdesdeklarationen, om näringspåståenden med mineraler och vitaminer görs.

I två fall var näringspåståendena inte kopplade till rätt typ av näringsvärdesdeklaration; grupp 1 (energivärde, protein, kolhydrat och fett) eller grupp 2. Om till exempel näringspåståendet låg sockerhalt görs, krävs en näringsdeklaration enligt grupp 2 som även omfattar sockerarter.

Medicinska påståenden

Inga medicinska påståenden om att bota, lindra eller förebygga risken för sjukdom påträffades i den riktade kontrollen och inga ingredienser fanns som kunde medföra att aktuell produkt borde varit läkemedelsklassad.

Slutbedömning avseende närings- och hälsopåståenden

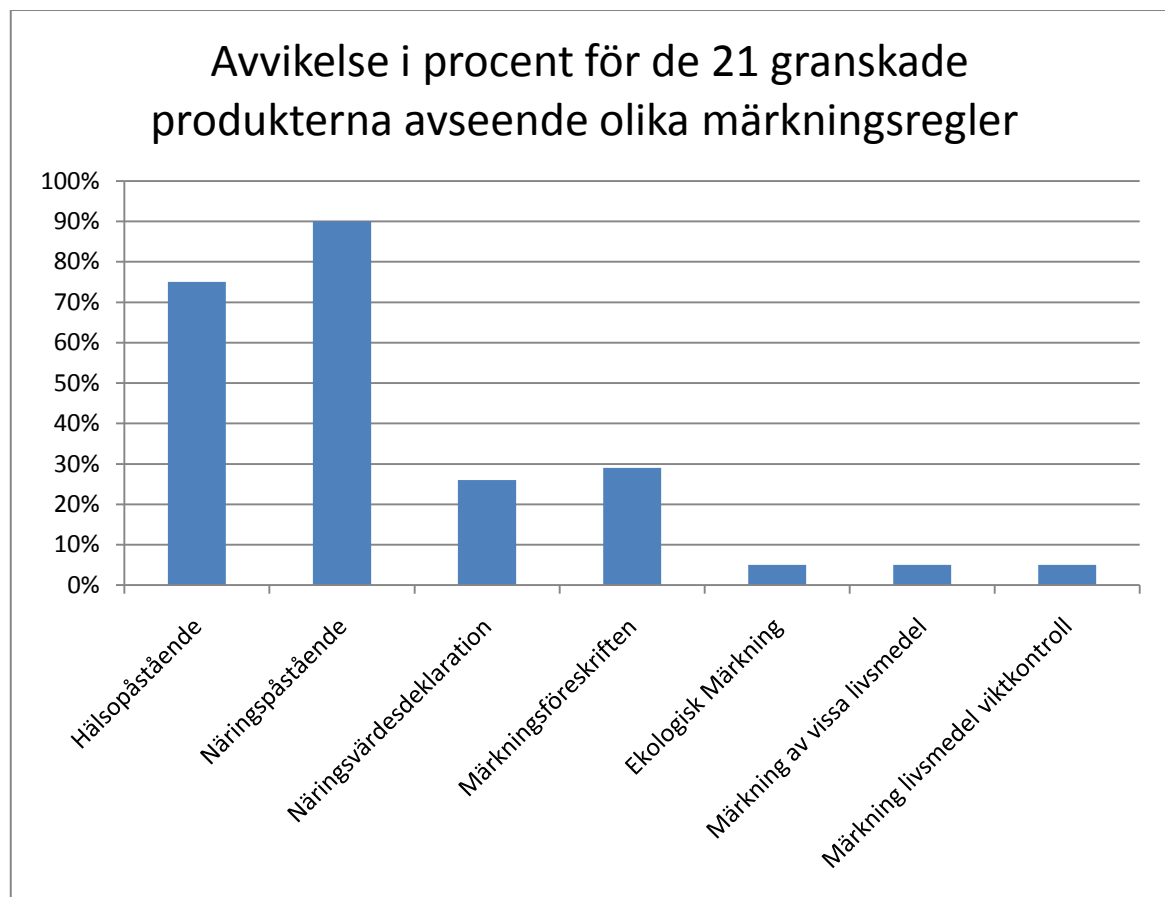
Antal granskade näringspåståenden på de 21 produkterna var totalt 13 stycken, varav vissa produkter hade mer än ett näringspåstående (se tabell 2). Sammantaget konstaterades avvikelse från lagstiftningen på 85 procent av näringspåståendena.

Antal granskade hälsopåståenden på de 21 produkterna var 16 stycken totalt, varav vissa produkter hade mer än ett hälsopåstående (se tabell 2). Sammantaget konstaterades avvikelse från lagstiftningen på 69 procent av hälsopåståendena.

I den sammanfattande tabellen av alla närings- och hälsopåståenden som granskades på de 21 produkterna fanns det bara en produkt som hade ett näringspåstående som uppfyllde lagstiftningens krav. För den produkten saknades dock en näringsvärdesdeklaration enligt grupp 2.

Det fanns bara fyra produkter som hade hälsopåståenden som inte gav upphov till en avvikelse. Hälsopåståendena får användas när de finns upptagna i EFSA:s databas i avvaktan på kommissionens beslut om godkännande eller icke-godkännande. Men i tre av fallen saknades en näringsvärdesdeklaration. Den saknades helt i två av fallen och enligt grupp 2 i det tredje fallet. Således var det bara en produkt som varken hade avvikelse avseende hälsopåståendet eller näringsvärdesdeklarationen.

På de produkter som granskades avseende närings- och hälsopåståenden observerades även att annan livsmedelslagstiftning inte följdes (se tabell 3). Av ovanstående 21 produkter hade 6 produkter märkningsuppgifter som stred mot märkningsföreskrifterna (LIVSFS 2004:27). En produkt hade avvikelser utifrån förordning (EG) nr 834/2007 om ekologiska livsmedel, en produkt hade avvikelse utifrån föreskrifterna (LIVSFS 1997:30) om livsmedel för viktkontroll och en produkt följde inte föreskrifterna (LIVSFS 2002:47) om märkning av vissa livsmedel avseende att ”innehåller sötningsmedel” ska stå i anslutning till beteckningen. Dessa 21 produkter hade således avvikelser utifrån andra märkningsregler i 43 procent av fallen.



Tabell 3. Avvikelse i procent för de 21 granskade produkterna avseende olika märkningsregler

Märkningsreglerna kring närings- och hälsopåståenden är enligt ovanstående sammanställning särskilt svåra att följa för företagen, vilket visats i denna riktade kontroll. Kompetensen kring detta område har successivt höjts bland inspektörerna i samband med granskningen av produkterna utifrån lagstiftningen samt i vissa fall efter diskussion med Livsmedelsverkets sakkunniga.

Förordning (EG) nr 1924/2006 ger företagare möjlighet att använda vissa kategorier av hälsopåståenden fram tills rättsakter om godkännande publiceras. Eftersom EFSA:s utvärdering av inlämnade påståenden tar lång tid kan företagen använda hälsopåståenden som kanske kommer att icke-godkännas av kommissionen och i slutändan bli otillåtna. Kontrollen inom detta område kommer kräva större insatser även framöver då fler påståenden blir otillåtna enligt förordningar eller beslut från kommissionen.

5.2.5 Nyckelhål

Nyckelhålet är Livsmedelsverkets varumärke och gäller som symbol för livsmedel med låg fett-, salt- och sockerhalt samt hög halt av kostfibrer. Nyckelhålmärkning får anbringas på livsmedel som uppfyller reglerna i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2009:6) om användning av viss symbol. Bara de livsmedel som kan placeras i en av de 25 livsmedelsgrupperna som beskrivs i föreskrifterna och exemplifieras i vägledningen får märkas med nyckelhålet.

I den riktade märkningskontrollen har 13 produkter granskats utifrån föreskrifterna för nyckelhål. Samtliga produkter var märkta med en grön eller svart nyckelhålssymbol som åtföljdes av svart eller vitt märke ®. Alla hade placerat aktuell produkt i rätt livsmedelsgrupp och kunde styrka med analys svar eller beräkningar att villkoren avseende fett, sockerarter, natrium (salt) och/eller kostfiber var uppfyllda.

Fyra av produkterna saknade dock näringsvärdesdeklaration vilket strider mot 8 § i näringsvärdesdeklarationsföreskrifterna, då nyckelhålet klassas som ett näringspåstående. Ytterligare två produkter i livsmedelsgrupp 14 (köttgryta) och livsmedelsgrupp 13a (skinka) saknade en näringsvärdesdeklaration enligt grupp 2, vilket är en avvikelse, då näringsvärdesdeklaration enligt grupp 1 inte räcker då det finns villkor om sockerarter och natrium. Således saknades näringsvärdesdeklaration, i 46 procent av fallen, enligt 11 § i Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 1993:21) om näringsvärdesdeklaration.

Livsmedelsverket genomförde 2007 ett kontrollprojekt om nyckelhålmärkning, där en av producenterna i Stockholms stad medverkade. Det var liksom denna riktade kontroll ett projekt som höjde kompetensen hos inspektörerna, vilket därefter främjat fortsatt kontroll av nyckelhålet. Denna riktade kontroll i märkning blev en uppföljning när det gäller reglerna om nyckelhålet.

5.2.6 Kosttillskott

Totalt granskades märkningen på 17 produkter avseende kosttillskott, utifrån Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2003:9) om kosttillskott. Samtliga uppfyllde definitionen för kosttillskott, d.v.s. livsmedel avsedda för att komplettera en normal kost i form av koncentrerade källor av näringsämnen eller andra ämnen med näringsmässig eller fysiologisk verkan, avdelade som kapslar eller liknande alternativt doserade i mått.

I ett av fallen saknades en rekommenderad daglig dos och i fyra fall saknades en varning om att överskrida den angivna rekommenderade dagliga dosen. I ett fall var halten av vitamin B6 ca 7000 procent av RDI (Rekommenderat Dagligt Intag). Den dagliga dos som angavs av företaget var således extremt hög i förhållande till procent av RDI. Utifrån försiktighetsprincipen bedömdes därför, eftersom den rekommenderade dagliga dosen var för hög, att det fanns risk för toxiska effekter så som neurologiska problem vid för höga intag av vitamin B6. Detta var motiveringen till att ett saluförbud utfärdades.

På fem produkter saknades uppgift om procent av RDI för vitaminer och mineraler, vilket strider mot 10 § i föreskriften om kosttillskott. Märkningsuppgifterna som ska finnas med enligt lagstiftningen avseende procent av RDI, rekommenderad daglig dos och uppgift om en varning om att överskrida den angivna rekommenderade dagliga dosen ger en bild till konsumenten om att vitaminer och mineraler inte ska intas i för höga halter.

Tillverkaren kan ange en för hög rekommenderad daglig dos, vilket ger en hög procentandel av RDI (exempelvis flera 100 procent av RDI), vilket i sin tur ger en mängd som kan vara toxisk som i ovan redovisat fall.

5.2.7 Ekologiska livsmedel

Totalt granskades 7 produkter avseende ekologisk märkning i den riktade kontrollen. I artikel 28 i förordning (EG) nr 834/2007 om ekologisk produktion och märkning av ekologiska produkter framgår att aktörer som framställer, bereder, förvarar eller från tredje land importerar ekologiska livsmedel ska anmäla sig till ett av Livsmedelsverket godkända kontrollorgan. Undantag finns för företag som säljer direkt till slutkonsument.

I ett fall var en matmäklare som var märkningsansvarig inte anmäld till ett godkänt kontrollorgan. Enligt ovanstående artikel ska anmälan till godkänt kontrollorgan ske innan ekologiska livsmedel släpps ut på marknaden.

I två fall saknades kodnummer för aktuellt kontrollorgan som övervakat det sista steget i produktionen på förpackningen, vilket strider mot artikel 24 i ovanstående förordning.

I ett fall var produkten inte märkt med ekologiskt, men var ändå märkt med ett kodnummer för kontrollorganet Kiwi Aranea, samt med KRAV-märket. Produkten bedöms indirekt vara märkt med ekologisk, då kodnummer för kontrollorganet fanns och ska uppfylla gällande regler för ekologiska livsmedel. De fyra godkända kontrollorganen i Sverige som är godkända för att kontrollera och certifiera ekologiska livsmedel kontrollerar att lagstiftningen kring ekologiska livsmedel uppfylls vilket också är ett grundkrav i KRAVs egna regler. Kontrollorganen kontrollerar även KRAV-märkningen.

Endast i två fall var produkterna märkta med EUs logotyp för ekologiska livsmedel. Efter den 1 juli 2012 ska gammalt förpackningsmaterial vara utbytt så att denna logotyp finns med:



I tre fall var produkten märkt med både ekologiskt och KRAV samt kodnummer, vilket inte bedöms strida mot lagstiftningen.

I ett fall saknades godkännande från Livsmedelsverket för att få använda konventionell ingrediens i ekologisk produkt d.v.s. för konventionellt framtagen vallmofrö ovanpå ekologisk blåbärsbovetemuffins. Detta strider mot artikel 19 punkt 2c, i förordning (EG) nr 834/2007. Företaget upphörde med användning av den konventionella ingrediensen.

5.2.8 GMO (Genetiskt Modifierad Organism)

I den riktade kontrollen har endast tre sojaprodukter granskats avseende GMO-märkning utifrån förordning (EG) nr 1829/2003 om genetiskt modifierade livsmedel och foder och förordning (EG) nr 1830/2003 om spårbarhet och märkning av genetiskt modifierade organismer. ”Fri från GMO”-märkning är inte tillåtet, då det är vilseledande för

konsument (5 § i märkningsföreskrifterna) och antyder att alla andra produkter som inte är märkta med GMO-fritt innehåller GMO. Livsmedel ska märkas med GMO om det innehåller GMO.

I ett fall var märkningen på en sojaprodukt från USA översatt, men ”Non-GMO” var inte översatt till ”Fri från GMO”. Märkningen bedömdes ändå vara vilseledande avseende ”Non-GMO” där formuleringen obetydligt skiljer sig från svenskan, vilket ger samma innebörd för konsumenten som ”fri från GMO”. En annan produkt var märkt med ”fri från GMO”. D.v.s. två av tre sojaprodukter var märkta med fri från GMO, vilket bedöms vara vilseledande för konsument.

5.2.9 Vin/sprit

I den riktade kontrollen granskades 25 produkter från matmäklare och tre produkter från lager avseende märkning på vin och/eller sprit. På samtliga produkter var den verkliga alkoholhalten uttryckt i volymprocent.

Alla vinprodukter utom en var märkta med att de innehåller sulfiter. Enligt 39 § och bilaga 1 i märkningsföreskrifterna ska svaveldioxid och sulfiter anges generellt för livsmedel om de förekommer i koncentrationer på mer än 10 mg/kg eller 10 mg/liter, uttryckt som SO₂, då det finns allergiker som reagerar på aktuell mängd sulfiter. Enligt förordning 606/2009 finns gränsvärden för hur mycket sulfiter som får tillsättas i vin som konserveringsmedel. I förordning 607/2009 framgår att om sulfiter har tillsatts i vin ska det märkas ut med ”innehåller sulfiter eller svaveldioxid”, om de förekommer i högre koncentration än 10 mg/l, i enlighet med märkningsföreskrifterna.

I 8 fall angavs inte innehållet av sulfiter på svenska, men ”contains sulfites” har ändå accepterats inom kontrollen av vin. I alla fall utom två fanns de obligatoriska märkningsuppgifterna på vin på något av gemenskapens officiella språk enligt artikel 59 i förordning (EG) nr 479/2008 om vin. De obligatoriska uppgifterna som saknades var kategoribeteckning vin och uppgift om importör.

5.2.10 Exempel på andra märkningsavvikelser

Ovalt identifieringsmärke

Märkningsavvikelser som konstaterades inom den riktade märkningskontrollen, men som inte omfattades av frågeformulären var bland annat att det ovala identifieringsmärket saknades eller var överskrivet på vissa produkter från så kallade EU-anläggningar.

Fri från tillsatser

”Utan tillsatser” och liknande påståenden bedöms av kontrollmyndigheterna som vilseledande, då konsumenten inte kan bedöma vad som menas med detta. I vissa fall skulle till exempel en korv utan konserveringsmedlet natriumnitrit kunna vara farlig, då matförgiftningsbakterien *Clostridium botulinum* ej hämmas och konsumenten riskerar att missuppfatta påståendet om ”Utan tillsatser” som något positivt. Generellt är upplysningen om vad en produkt inte innehåller ovidkommande. Av 5 § i märkningsföreskrifterna framgår att märkningen inte får antyda att livsmedlet har speciella egenskaper då i själva verket alla liknande livsmedel har sådana egenskaper. Till

exempel innehåller yoghurt på marknaden generellt inte konserveringsmedel. Det är då vilseledande att en tillverkare märker sin yoghurt med ”Utan konserveringsmedel” som säljargument, när övriga yoghurtprodukter på marknaden inte heller innehåller konserveringsmedel (se exempel i bilaga 1). Utifrån ingrediensförteckningen kan den medvetna konsumenten bilda sig en uppfattning om vad produkten innehåller.

Tillsatsen cellulosa E460 som stabiliseringsmedel var endast märkt som ”cellulosa” på ett kosttillskott, som var märkt med ”Innehåller inga tillsatser”, vilket bedöms som vilseledande eftersom produkten i alla fall innehöll en tillsats som inte var märkt med aktuellt funktionsnamn.

En färdigmatsproducent i den riktade kontrollen hade märkt en produkt med ”Falukorv med stuvade makaroner”. Produkten var märkt med ”Fritt från E-nummer” trots att falukorv ska innehålla E-nummer, eftersom den klassas som en ”garanterad traditionell specialitet” enligt förordning (EG) nr 2082/92 om särartsskydd, enligt vilken falukorven ska tillverkas enligt ett särskilt recept där vissa E-nummer ska ingå. Det visade sig att korven inte följde produktspecifikationen enligt förordning (EG) nr 2082/92 om särartsskydd. Beteckningen klassades således som en icke rättvisande beteckning. Företaget ändrade beteckningen till korv som inte var att beteckna som falukorv då den bland annat innehöll acerolabär som inte ingår i produktspecifikationen för falukorv. ”Fritt från E-nummer” bedömdes ändå som vilseledande, trots att korven, som inte var falukorv, inte innehöll några E-nummer, eftersom upplysningar om vad produkten inte innehåller är irrelevant.

Märkning för att hindra magproblem

Ett lager som importerar fisken *Lepidocybium flavobrunneum* använde fel handelsbeteckning, d.v.s. Oljefisk istället för Escolar, som är den korrekta handelsbeteckningen enligt Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2001:37) om handelsbeteckningar på fiskeri- och vattenbruksprodukter. Dessutom saknades information om att Escolar ska upphettas innan förtäring och att fett som utsöndras vid upphettningen kan orsaka magproblem, vilket ska framgå enligt förordning (EG) nr 2074/2005 om tillämpningsåtgärder för vissa produkter.

Se även bilaga 1 som tar upp faktiska fall kopplade till etiketter.

6 SLUTSATSER

Märkningskontrollen måste precis som all annan kontroll vara ändamålsenlig, riskbaserad och effektiv. I de fall märkningen inte var på svenska, konstaterades en avvikelse från 10 § i märkningsföreskrifterna och ytterligare granskning var inte ändamålsenligt. I de fall avvikelser från märkningslagstiftningen inte medförde omedelbar risk för att redligheten äventyras, kan avvikelserna följas upp vid nästa planerade kontroll.

Livsmedelskontrollen har i och med denna riktade märkningskontroll ytterligare lyft fram märkningskontrollen och vikten av att ha kompetens inom området. Under våren 2011 genomfördes dessutom märkningskurser utifrån praktiska exempel från den riktade märkningskontrollen för alla inspektörer på avdelningen och även för inspektörer från andra kommuner inom Stockholms län.

Kontrollområdet märkning är komplicerat och detaljstyrt och regleras av en rad olika förordningar och föreskrifter, varför framtagna frågeformulär och hjälpedor kan vara en hjälp även vid framtida märkningskontroller under förutsättning att de uppdateras löpande.

Märkningskontroll är tidsödande. Det tar tid att läsa in sig på alla detaljer, där framtagna frågeformulär med hjälpedor för allmän- och specialmärkning visserligen är en hjälp men förståelsen av aktuella artiklar och paragrafer måste inspektören kunna tillämpa från fall till fall. Med nuvarande riskklassning av matmäklare, men även producenter och lager med märkningsansvar som för in eller importerar livsmedel, har kontrollbehovet för märkning inte räknats med. Därför har till exempel matmäklarna och huvudkontoren endast en timmes årlig kontrolltid, vilket är alldeles för lite för att kunna bedriva en ändamålsenlig, riskbaserad och effektiv märkningskontroll. Livsmedelsverket har arbetat fram en ny vägledning om riskklassning av livsmedelsanläggningar och beräkning av kontrolltid som ska tillämpas från och med kontrollåret 2012. Inför att den nya vägledningen om riskklassning kommer tillämpas, har matmäklarna och huvudkontoren inventerats i samband med denna riktade märkningskontroll avseende typ av produkter, antal olika produkter, spridning i landet, omsättning etc., så att varje matmäklarkontor/huvudkontor kan bedömas från fall till fall om hur många årliga kontrolltimmar som behövs för att kunna bedriva en ändamålsenlig, riskbaserad och effektiv märkningskontroll.

Kontroll av hälsopåståenden är särskilt komplicerat då det bygger på vetenskapliga studier och aktuella hälsopåståenden måste jämföras med EFSA:s databas och förordningar om godkännande eller icke-godkännande. Om ett hälsopåstående inte godkänns gäller en övergångsperiod på 6 månader innan påståendet är otillåtet. EFSA som utvärderar inlämnade hälsopåståenden är restriktiv i sina förslag till godkännande, varför företagen kommer behöva ta bort otillåtna hälsopåståenden vartefter kommissionen fattat beslut om icke-godkännande. Kontrollmyndigheterna kommer då få mer att kontrollera framöver, då fler hälsopåståenden blir otillåtna.

Livsmedelsverket har under den riktade märkningskontrollen hjälpt till med tolkning av lagstiftningen, men den slutliga bedömningen av avvikelser från lagstiftningen har inspektören gjort i samråd med enhetschef och kollegor i svårtolkade fall.

Den riktade märkningskontrollen har ökat samsynen, höjt kompetensen hos inspektörerna och vilka avvikelser som förekommer inom kontrollområdet märkning har kartlagts.

BILAGA: EXEMPEL PÅ STÄLLNINGSTAGANDEN SOM GJORTS I DEN RIKTADE MÄRKNINGSKONTROLLEN

I denna bilaga redovisas några av de ärenden och enskilda märkningsuppgifter som miljöförvaltningen handlagt under den riktade märkningskontrollens gång. Redovisningen finns inte med för att hänga ut enskilda företag. Skälet är istället att redovisa tydliga exempel på avvikelser i kompetenshöjande syfte avseende granskning av faktiska etiketter. Företagen har i aktuella fall åtgärdat avvikelserna eller inkommit med uppgift om när avvikelserna ska åtgärdas.

Oreglerade säljande uttryck och ”fri-från”-påstående om konserveringsmedel

Exemplet gäller en fruktyoghurt med namn ”Yoggi hallon & granatäpple”. På förpackningen gjordes påståenden både om att produkten hade högt fruktinnehåll och var ”naturligtvis fri från konserveringsmedel”.

För att konsumenten ska kunna värdera informationen bedömde miljöförvaltningen att säljande uttryck såsom högt fruktinnehåll bör följas av en förklaring. Förklaringen kan till exempel vara jämförande information gällande fruktmängden i liknade produkter.

Av 5 §, Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel framgår att märkningen och dess närmare utformning inte får vara sådan att den på ett avgörande sätt skulle kunna vilseleda köparen, särskilt om vad som är utmärkande för livsmedlet och i synnerhet genom att antyda att livsmedlet har speciella egenskaper då i själva verket alla liknande livsmedel har sådana egenskaper.

Att produkten märktes med påståendet om att produkten var fri från konserveringsmedel bedömde miljöförvaltningen riskerade att vilseleda konsumenten. Skälet var att yoghurt tillverkas genom att mjölk tillsätts en specifik bakteriekultur. Då syringen av mjölken får till följd att hållbarheten förlängs kan detta i sig ses som en konserveringsmetod och därmed blir konserveringsmedel överflödigt. Miljöförvaltningen gjorde också bedömningen efter att ha granskat flera konkurrenters produkter att fruktyoghurt med högre fetthalt än lättyoghurt mycket sällan innehöll konserveringsmedel.

Företagets åtgärd

I ett skriftligt svar uppgav företaget som saluför produkten att man skulle infoga en förklaring av påståendet högt fruktinnehåll. Man uppgav också att påståendet ”naturligtvis fri från konserveringsmedel” skulle tas bort. I svaret uppgavs att åtgärderna skulle genomföras under veckorna 31 och 40 2011.



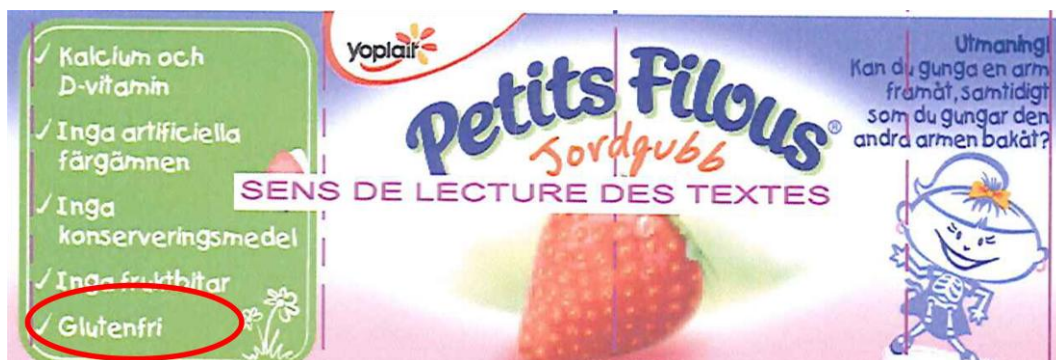
Sär-när påståenden

Exemplet gäller en produkt med namn ”Petits Filous”. Produkten är en kvarg. Kvarg är en typ av färskost tillverkad av surmjölk och koagulerad med mjölksyrebakterier istället för löpe. Produkten salufördes som ett livsmedel för särskilda näringsändamål genom att en uppgift fanns på förpackningen om att produkten var fri från gluten. På produkten fanns även uppgift om att den inte innehöll några konserveringsmedel.

Om sådana påståenden görs omfattas produkten av Livsmedelsverkets föreskrifter (SLVFS 2000:14) om livsmedel för särskilda näringsändamål. Bestämmelserna innebär bland annat att om ett företag vill saluföra ett livsmedel som glutenfritt på den svenska marknaden krävs en anmälan till Livsmedelsverket. Enligt företaget hade sådan anmälan inte gjorts.

Bestämmelserna säger också att livsmedel som saluförs som glutenfria ska till följd av särskild sammansättning eller särskild tillverkningsmetod klart kunna skiljas från övriga livsmedel.

Miljöförvaltningen gjorde den bedömningen att då kvarg är en form av färskost är det mycket ovanligt att sådana produkter innehåller gluten. Förvaltningen bedömde därför att märkningen stred mot bland annat Livsmedelsverkets föreskrifter om livsmedel för särskilda näringsändamål.



Företagets åtgärd

Företaget har tagit bort texten ”Glutenfri” på kvargförpackningen.

”Fri-från”-påståenden om tillsatser

Att produkten märktes med påståendet om att produkten var fri från konserveringsmedel bedömde miljöförvaltningen riskerade att vilseleda konsumenten. Företaget har överklagat miljöförvaltningens föreläggande om att upphöra med vissa ”fri-från” påståenden avseende tillsatser till länsstyrelsen. Länsstyrelsen har ännu inte avgjort frågan. Efter länsstyrelsens avgörande finns ytterligare möjlighet att överklaga.

Påståenden om lätt/light

Exemplet gäller en produkt med namn Lättmajonnäs. Påståenden om att en produkt är ”light” eller ”lätt” får endast göras om villkoren i bilagan till förordning (EG) nr 1924/2006 om näringspåståenden och hälsopåståenden om livsmedel uppfylls. Av villkoren framgår att påståenden om att en produkt är ”lätt” eller ”light”, och varje annat påstående som kan antas ha samma innebörd för konsumenten skall åtföljas av uppgifter om den eller de egenskaper som gör produkten ”lätt” eller ”light”. Sådan förklaring saknas på produkten. I detta fall var produkten ”light” eftersom den har mer än 30 procent lägre fetthalt än företagets andra majonnäsprodukter, bland annat den fullfeta majonnäsen. Miljöförvaltningen gjorde ändå den bedömningen att det ändå var viktigt för konsumenterna att det på lättmajonnäsens förpackning fanns en uppgift om de egenskaper som gör produkten betecknas ”lätt” eller ”light”.

Detta är viktigt eftersom konsumenten annars kan tro att det rör sig om en produkt med låg fetthalt. Även om denna lättmajonnäs innehåller mindre än hälften av det fett som finns i företagets fullfeta majonnäs så är 28 procent fett ändå en produkt med hög fetthalt.

Företagets åtgärd

I ett skriftligt svar uppgav företaget som saluför produkten att man avsåg revidera märkningen. Företaget uppskattade att den nya förpackningen skulle börja användas under andra halvåret av 2011.



Mängd av vissa ingredienser och kategorier av ingredienser

Exemplet gäller en produkt med namn Scandinavian Forest Dryck. Produkten är en dryck som säljs som ett ”mellanmål”.

På förpackningen fanns bilder av bland annat hallon och blåbär. Av 40 § Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel framgår att mängden av en ingrediens eller av en kategori av ingredienser som använts vid tillverkningen eller beredningen av ett livsmedel skall anges om ingrediensen eller kategorin av ingredienser skriftligen, genom en illustration eller grafiskt, framhävs i märkningen.

På denna produkt saknades sådan mängdangivelse. Miljöförvaltningen bedömde att bärbilderna var mycket tydliga på förpackningen en sådan mängdangivelse var nödvändig för att konsumenten skulle kunna jämföra detta livsmedel med andra livsmedel på marknaden.

Företagets åtgärd

Företaget har nu märkt ut mängd blåbärs- och hallonpuré på förpackningen.

